

Adam KRUK
Telewizja Polska, Oddział Regionalny w Rzeszowie
Anna ZIĘTEK
Politechnika Rzeszowska

POZIOM ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ I DZIAŁANIA EKOLOGICZNE STUDENTÓW WYDZIAŁU ZARZĄDZANIA I MARKETINGU POLITECHNIKI RZESZOWSKIEJ

W pracy poruszono temat świadomości ekologicznej jako zależności ludzi od pozostałej części przyrody i jako świadomość wpływu działań człowieka na otaczające go środowisko przyrodnicze. Przedstawiono wyniki pilotażowych badań świadomości ekologicznej studentów Wydziału Zarządzania i Marketingu Politechniki Rzeszowskiej.

1. Wprowadzenie

Niszczenie naturalnych podstaw życia przybiera dramatyczne wymiary: każdego dnia ginie z głodu 100 tys. ludzi, wymiera 100 gatunków roślin i zwierząt, 55 tys. ha lasów tropikalnych podlega wyrębowi, wymywanych jest 86 mln ton gleby, pustynie rozszerzają się o 20 tys. ha, a 100 mln ton gazów cieplarnianych dostaje się do powietrza. Ludzkość traci w ciągu jednego dnia więcej ziemi uprawnej niż może jej na nowo powstać w ciągu 1000 dni¹.

To tylko nieliczne przykłady katastrof ekologicznych będących skutkiem nadmiernej ekspansji gospodarczej człowieka. Rozwój gospodarczy świata, jaki nastąpił w XX w., był z jednej strony wielkim krokiem w rozwoju technologiczno-gospodarczym społeczeństwa, z drugiej zaś wiekiem degradacji środowiska. To działalność człowieka doprowadziła do wielu katastrof i problemów ekologicznych. Spowodowała, że w bardzo szybkim tempie zaczęły się wyczerpywać zasoby naturalne, znikły i wciąż znikają ogromne połacie lasów, następują zmiany klimatyczne. Problemy te stają się groźbą dla społeczno-gospodarczego rozwoju człowieka. Dlatego tak istotne jest zwrócenie uwagi na świadomość

¹ *Marketing ekologiczny*, pod red. S. Zaremby, Wydawn. Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2004, s. 24.

ekologiczną społeczeństw. Podniesienie świadomości ekologicznej, a tym samym uwrażliwienie na problematykę ekologiczną pozwolą pełniej realizować koncepcję zrównoważonego rozwoju.

2. Zrównoważony rozwój

Widoczna degradacja środowiska naturalnego spowodowała, że społeczeństwa wszystkich krajów zdały sobie sprawę z konieczności podjęcia wspólnych działań w celu zmniejszenia zanieczyszczenia środowiska oraz zmiany postaw w sferze konsumpcji. Wyrazem tego było zorganizowanie w Sztokholmie w 1972 r. I Konferencji ONZ „Środowisko i rozwój”, na której pojawił się problem podmiotowości środowiska przyrodniczego oraz możliwości harmonijnego rozwoju człowieka i przyrody. Wówczas po raz pierwszy odniesiono się do koncepcji zrównoważonego rozwoju – koncepcji, która odegrała olbrzymią rolę w kształtowaniu sposobu myślenia o wzajemnych stosunkach pomiędzy społeczeństwem, gospodarką a zasobami środowiska przyrodniczego².

W Raporcie Brundtlanda „Nasza wspólna przyszłość” (*Our common future*) zrównoważony rozwój zdefiniowano jako „rozwój gospodarczy i społeczny, który zapewni zaspokojenie potrzeb współczesnej generacji bez ryzyka, że przyszłe pokolenia nie będą mogły zaspokoić swoich potrzeb, naruszania możliwości zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń, pozwalając jej na wybór stylu życia”³.

Koniecznością zatem staje się zadbanie o podniesienie świadomości ekologicznej społeczeństw, od której jest uzależniona możliwość podejmowania proekologicznych działań na rzecz zrównoważonego rozwoju.

3. Świadomość ekologiczna

Świadomość ekologiczna to zrozumienie zależności ludzi od pozostałej części przyrody i świadomość wpływu, jaki działalność człowieka wywiera na otaczające środowisko. Świadomość nie oznacza jedynie odpowiedniego poziomu wiedzy, ale również takie jej racjonalne i emocjonalne przyswojenie, które powoduje podejmowanie określonych działań. Sama wiedza nie wystarczy do podjęcia działań ekologicznych (np. można wiedzieć, że zbieranie makulatury jest czynnością proekologiczną, a jednak nie podejmować takich działań)⁴.

² E. Mazur-Wierzbicka, *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Wybrane problemy gospodarki opartej na wiedzy*, pod red. K. Włodarczyk-Śpiewak, Wydawn. Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2006, s. 71-72.

³ Ibidem, s. 72.

⁴ *Proekologiczne zarządzanie przedsiębiorstwem*, pod. red. G. Kobyłko, Wydawn. Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 91.

Według W.H. Zylbertala świadomość człowieka jest wielowarstwowa. Jej najniższy poziom to świadomość przyrodnicza, funkcjonująca u małych dzieci właściwie automatycznie od urodzenia jako naturalna zasada przyjemności, głosząca, że co jest dla organizmu przyjemne, to jest dla niego automatycznie pożyteczne. Druga warstwa świadomości to świadomość społeczna. Składa się ona z takich elementów, jak: wpływ wychowania, doświadczenia kulturowe i osobnicze, liczenie się z innymi ludźmi, działanie prawa, norm obyczajowych. Trzeci, najwyższy poziom świadomości to świadomość duchowa, określająca miejsce człowieka we wszechświecie⁵.

Zylbertal twierdzi, że dopiero w momencie dokonania się zmian na poziomie społecznym będzie można mówić o świadomości ekologicznej społeczeństwa na skalę masową. Omawiana tu świadomość musi się stać potoczną świadomością nie tylko prawną, ale i obyczajową, która dziś sprawia, że np. jeśli administrator terenu ustawi znak drogowy, kierowcy zastosują się do niego i to w większości odruchowo, bezrefleksyjnie. Natomiast jeśli ten sam administrator ustawi kilka pojemników na odpadki i napisze jak je szeregować, ludzie będą albo wrzucali na chybił-trafił, albo będą mocno kręcić głowami. O ile bowiem kultura drogowa jest już ugruntowana, o tyle kultura ekologiczna dopiero raczkuje⁶.

W zależności od stopnia zrozumienia i uświadomienia związku człowiek-przyroda można wyróżnić następujące poziomy świadomości ekologicznej: niski, przeciętny, wysoki i bardzo wysoki. Każdy poziom świadomości ekologicznej charakteryzuje się odrębnym podejściem do problemów ochrony środowiska (tab. 1.)⁷.

Stopień świadomości ekologicznej społeczeństwa z reguły zależy od jakości, stanu środowiska, w którym dane społeczności żyją i pracują. Na obszarach charakteryzujących się znaczną degradacją środowiska przyrodniczego stan świadomości ekologicznej jest wyższy niż wśród społeczności zamieszkujących w relatywnie mało skażonym środowisku⁸.

⁵ W.H. Zylbertal, *Miejscem człowieka jest Ziemia. Wykłady z ekofilozofii*, Wydawn. Zielone Brygady, Kraków 2000, www.zb.eco.pl/bzb/35/index.htm.

⁶ Ibidem.

⁷ *Proekologiczne zarządzanie...*, op.cit., s. 91.

⁸ E. Mazur-Wierzbicka, *Edukacja...*, op.cit., s. 74.

Tabela 1. Postawa człowieka wobec przyrody w zależności od poziomu jego świadomości ekologicznej

Niski poziom świadomości ekologicznej	Przeciętny poziom świadomości ekologicznej
<ul style="list-style-type: none"> – Człowiek jako istota odrębna i nadrzędna wobec przyrody ma prawo używać jej zasobów, zużywać je, a także dowolnie przekształcać przyrodę – Najważniejsze potrzeby, które muszą być zaspokojone w celu osiągnięcia ogólnego dobrobytu społecznego to: pokój, wzrost gospodarczy, bezpieczeństwo ekonomiczne (możliwość kształcenia, pewność zatrudnienia itp.), wysoki poziom konsumpcji – Zależność zdrowia od stanu środowiska naturalnego nie jest zależnością istotną – Prowadzony tryb życia (sposób odżywiania, ilość czasu poświęcanego na ruch na świeżym powietrzu, opanowanie technik relaksacyjnych itp.) nie ma istotnego wpływu na zachorowalność na choroby cywilizacyjne – Indywidualne działania jednostki nie wpływają na stan środowiska przyrodniczego. Za jego degradację są odpowiedzialne przede wszystkim zakłady przemysłowe – Nie ma takiej szkody wyrządzonej przyrodzie przez „technikę”, której „technika” nie mogłaby naprawić – Istniejący obecnie system ochrony środowiska jest wystarczający 	<ul style="list-style-type: none"> – Człowiek jako istota najwyżej rozwinięta intelektualnie w świecie przyrody ma prawo dowolnie ją użytkować w celu zaspokojenia swoich potrzeb – Najważniejsze potrzeby, które muszą być zaspokojone w celu osiągnięcia ogólnego dobrobytu społecznego to: pokój, wzrost gospodarczy, bezpieczeństwo ekonomiczne (możliwość kształcenia, pewność zatrudnienia itp.), wysoki poziom konsumpcji, ochrona przed skażeniem promieniotwórczym i degradacją środowiska na obszarach ekologicznego zagrożenia – Zależność zdrowia od stanu środowiska przyrodniczego ujawnia się jedynie na terenach silnie zdegradowanych (np. tereny ekologicznego zagrożenia, obszary w obrębie oddziaływania katastrof ekologicznych) – Prowadzony tryb życia (sposób odżywiania, ilość czasu poświęcanego na ruch na świeżym powietrzu, opanowanie technik relaksacyjnych itp.) może nieznacznie przyczynić się do zmniejszenia zachorowalności na choroby cywilizacyjne – Indywidualne działania jednostki mają niewielki wpływ na stan środowiska przyrodniczego. Za jego degradację odpowiedzialne są przede wszystkim zakłady przemysłowe – Większość szkód wyrządzonych przyrodzie przez „technikę” (oprócz skażenia promieniowaniem i klęsk ekologicznych) może być przez „technikę” naprawionych – Istniejący obecnie system ochrony środowiska nie jest wystarczający. Doskonaleń tego systemu to zadanie administracji państwowej
Wysoki poziom świadomości ekologicznej	Bardzo wysoki poziom świadomości ekologicznej
<ul style="list-style-type: none"> – Człowiek jako część przyrody zaspokaja w pierwszej kolejności swoje potrzeby, pamiętając również o potrzebach swojego otoczenia 	<ul style="list-style-type: none"> – Człowiek będący integralną częścią przyrody w równym stopniu dba o zaspokojenie swoich potrzeb i potrzeb swojego otoczenia. Jeśli to konieczne, człowiek weryfikuje swoje potrzeby i eliminuje te, które naruszają równowagę ekologiczną

Tabela 1. (cd.)

Wysoki poziom świadomości ekologicznej	Bardzo wysoki poziom świadomości ekologicznej
<ul style="list-style-type: none"> – Najważniejsze potrzeby, które muszą być zaspokojone w celu osiągnięcia ogólnego dobrobytu społecznego to zapewnienie rozwoju zrównoważonego (rozwój zrównoważony ekologicznie, ekonomicznie, politycznie, społecznie) – Zależność zdrowia od stanu środowiska przyrodniczego jest duża – Prowadzony tryb życia (sposób odżywiania, ilość czasu poświęcanego na ruch na świeżym powietrzu, opanowanie technik relaksacyjnych itp.) jest skutecznym sposobem profilaktyki m.in. chorób cywilizacyjnych – Indywidualne działania jednostki mają bardzo duży wpływ na stan środowiska przyrodniczego. Zanieczyszczenia komunalne i konsumpcyjne przyczyniają się niemal w takim samym stopniu do degradacji przyrody jak zakłady przemysłowe – Przyroda stanowi naturalną barierę rozwoju naukowo-technicznego z powodu nieodnawialności zasobów – Istniejący obecnie system ochrony środowiska nie sprzyja prowadzeniu ekologicznego stylu życia. Doskonalenie tego systemu to zadanie administracji państwowej oraz instytucji i organizacji społecznych 	<ul style="list-style-type: none"> – Najważniejsze potrzeby, które muszą być zaspokojone w celu osiągnięcia ogólnego dobrobytu społecznego to zapewnienie rozwoju zrównoważonego (rozwój zrównoważony ekologicznie, ekonomicznie, politycznie, społecznie) – Stan środowiska przyrodniczego jest jedną z determinant zdrowia człowieka – Ekologiczny tryb życia jest najlepszy dla zdrowia człowieka – Indywidualne działania jednostki mają decydujący wpływ na stan środowiska przyrodniczego. Gdyby każdy człowiek kierował się w swoim postępowaniu przede wszystkim dobrem środowiska przyrodniczego (w tym również człowieka), nie byłoby problemów ekologicznych. To pojedynczy ludzie tworzą społeczeństwa, państwa i rządy, które tymi państwami rządzą, decydując także o problemach ochrony środowiska – Rozwój naukowo-techniczny to jedna z głównych przyczyn degradacji środowiska. Wdrażanie nowych technologii powinno być objęte ścisłą kontrolą pod kątem oceny ich oddziaływania na środowisko. Jeśli człowiek jako gatunek przyrodniczy zagrozi przetrwaniu życia na planecie, to przyroda obróci się przeciwko niemu – Istniejący obecnie system ochrony środowiska na ogół utrudnia prowadzenie ekologicznego stylu życia. System ochrony środowiska będzie spełniał swoje zadania, jeżeli jednym z głównych celów każdego podmiotu gospodarki będzie ochrona środowiska

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Proekologiczne zarządzanie przedsiębiorstwem*, pod. red. G. Kobyłko, Wydawn. Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 92-93.

4. Świadomość ekologiczna i działania ekologiczne studentów WZiM Politechniki Rzeszowskiej

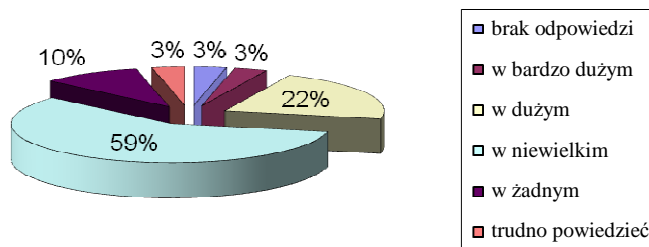
W wyniku zmian zachodzących w postrzeganiu problemów środowiskowych w kraju i na świecie zachodzi konieczność zwrócenia bacznej uwagi na monitorowanie poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa regionu podkarpackiego. Umożliwi to w przyszłości stworzenie odpowiednich programów odpowiadających zapotrzebowaniu na tego typu informacje. Pierwszym krokiem w określeniu rzeczywistego poziomu świadomości ekologicznej całego społeczeństwa regionu podkarpackiego była próba zbadania tejże świadomości wśród studentów Wydziału Zarządzania i Marketingu Politechniki Rzeszowskiej. Badania te miały charakter pilotażowy i posłużyły jako grunt do przeprowadzenia badań właściwych na próbie społecznej, wynikającej z rozkładu demograficznego województwa podkarpackiego. W pracy zaprezentowano jedynie wybrane zagadnienia z badań pilotażowych.

Wiele badań, a także potoczna obserwacja, pokazuje, że do najważniejszych czynników kształtujących świadomość ekologiczną należą⁹:

- poczucie zagrożenia,
- poziom wiedzy o zależnościach człowiek-przyroda,
- dostęp do wiarygodnych informacji.

Nadrzędnym czynnikiem wydaje się być poczucie zagrożenia płynące z warunków przyrodniczych, w jakich żyje i pracuje człowiek. Jak pokazuje badanie (rys. 1.), wśród studentów panuje umiarkowany poziom niepokoju o środowisko naturalne w miejscu zamieszkania (59% respondentów). Jedynie 22% z nich uważa, że w dużym stopniu niepokoi ich stan środowiska naturalnego, 10% respondentów twierdzi zaś, że nie ma powodu do niepokoju o stan środowiska przyrodniczego.

W jakim stopniu środowisko naturalne w miejscu zamieszkania
(w domu) jest źródłem Państwa niepokoju?

Rys. 1. Stopień niepokoju o stan środowiska naturalnego w miejscu zamieszkania

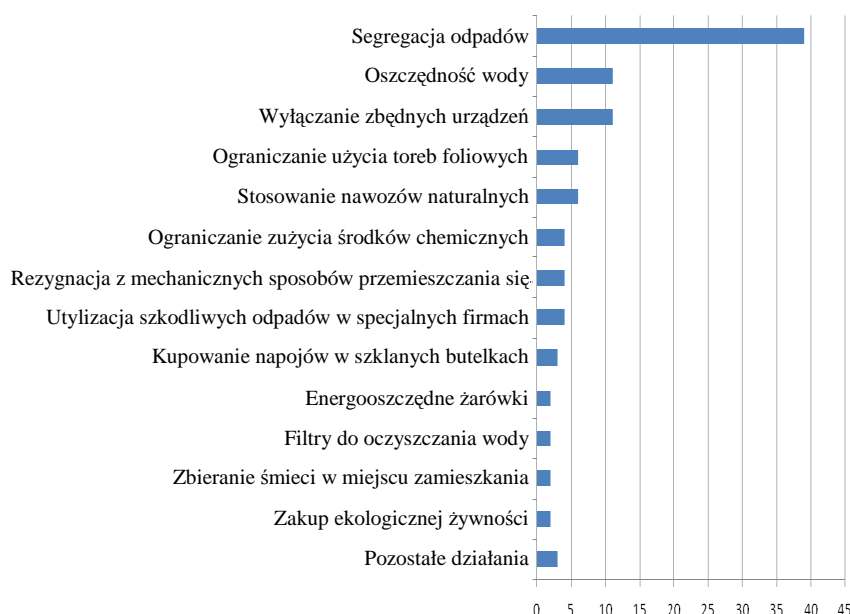
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań pilotażowych studentów WZiM Politechniki Rzeszowskiej.

⁹ *Proekologiczne zarządzanie...*, op.cit., s. 93.

Kolejne pytanie dotyczyło określenia stopnia niepokoju o stan środowiska w miejscu pracy respondentów (rys. 2.). Podobnie jak poprzednio, większość studentów (43%) wykazała niewielki stopień niepokoju o czystość środowiska w miejscu pracy. Tylko 27% z nich uważa, że w dużym stopniu niepokoi ich ten stan.

Rys. 2. Stopień niepokoju o stan środowiska naturalnego w miejscu pracy
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań pilotażowych studentów WZiM Politechniki Rzeszowskiej.

Rys. 3. Działania podejmowane w celu zminieszenia zagrożenia zdrowia wskutek ograniczania zanieczyszczania środowiska w miejscu zamieszkania
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań pilotażowych studentów WZiM Politechniki Rzeszowskiej.

Ważnym czynnikiem z punktu widzenia określenia poziomu świadomości ekologicznej jest ustalenie działań podejmowanych w celu zmniejszenia zagrożenia zdrowia wskutek ograniczania zanieczyszczania środowiska (rys. 3.). Wyznaczenie poziomu podejmowania czynnych działań określi stopień zaawansowania świadomości ekologicznej społeczeństwa. Respondenci uznają segregację odpadów za najważniejsze działanie ograniczające zanieczyszczanie środowiska w miejscu ich zamieszkania. Innymi najczęściej podejmowanymi działaniami na rzecz ochrony środowiska są oszczędności wody i energii poprzez wyłączanie zbędnych urządzeń elektrycznych. W dalszej kolejności padały odpowiedzi związane z ograniczaniem używania jednorazowych toreb foliowych, stosowaniem nawozów naturalnych w gospodarstwach rolnych oraz ograniczaniem użycia środków chemicznych w gospodarstwach domowych.

Podsumowując, badania pilotażowe wskazały konieczność uwrażliwienia społeczeństwa na stan środowiska naturalnego, w którym się żyje i pracuje. Za interesowanie tym zagadnieniem wśród przebadanych respondentów jest stosunkowo małe. Jednakże pozytywnym wskaźnikiem poziomu świadomości ekologicznej są działania podejmowane przez studentów w miejscu ich zamieszkania, prowadzące do ochrony dziedzictwa przyrodniczego. Działania te nie są ograniczane wyłącznie do segregacji odpadów, ale rozwijają się w bardziej zaawansowane formy, takie jak utylizacja szkodliwych substancji (np. rtęci, baterii) w wyspecjalizowanych w tym celu ośrodkach. Jednakże całościowy pogląd na poziom świadomości ekologicznej społeczeństwa podkarpackiego będzie możliwy po przeanalizowaniu badań właściwych.

THE LEVEL OF THE ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS AND ECOLOGICAL WORKINGS OF THE STUDENTS FACULTY OF MANAGEMENT AND MARKETING RZESZOW UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

S u m m a r y

The ecological consciousness is the understanding of from the remaining part of the nature people dependence and the consciousness of the influence which exerts the man activity on the surrounding environment. The results of pilotage investigations connected with the qualification of the level of ecological consciousness of the students Faculty of Management and Marketing Rzeszow University of Technology were introduced in the article.

Wpłynęło do Oficyny Wydawniczej w styczniu 2008 r.